

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ

I. ПРАВНИ ОСНОВ ЗА ДОНОШЕЊЕ

Правни основ за доношење Стратегије садржан је у одредбама члана 10. Закона о планском систему Републике Србије („Сл. гласник РС“, бр. 30/18), којим је прописано да је стратегија плански документ којим учесници у планском систему утврђују или разрађују већ утврђене јавне политике и одредби члана 11. Закона, којом је прописано да је стратегија основни плански документ јавне политике, којим се на целовит начин утврђују стратешки правац деловања и јавне политике у конкретној области планирања и спровођења јавних политика утврђених прописом Владе.

Правни основ за доношење Стратегије садржан је и у Стратегији јавног здравља у Републици Србији за период од 2018. до 2026. године, Општи и специфични циљеви – Унапређење здравља становништва Републике Србије у областима од водећег јавно здравственог значаја.

II. РАЗЛОЗИ ЗА ДОНОШЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ

Према дефиницији здравља коју је дала Светска здравствена организација (СЗО): „Здравље представља комплексно физичко, ментално и социјално благостање, а не само одсуство болести и онеспособљености“.

Ментално здравље је интегрални део општег здравља, предуслов и темељна одредница квалитета живота, што СЗО дефинише као „стање благостања у којем свака особа остварује свој потенцијал, носи се са свакодневним стресом, да може продуктивно да ради и да је у могућности да доприноси својој заједници“.

У Републици Србији спроводи се процес опсежних друштвених, политичких и економских реформи, дошло је до темељне реформе српског правног система, усвојени су бројни материјални и процесни закони, што је значајно утицало и на данашњу међународну позицију Републике Србије, која је у марту 2012. године постала кандидат за чланство у Европској унији. Овај статус захтева даље усклађивање националног законодавства са стандардима и прописима Европске уније, као и њихово пуно спровођење. То се односи и на област заштите менталног здравља, у којој су извршене значајне реформе доношењем Закона о заштити лица са менталним сметњама, Закона о правима пацијената, Закона о јавном здрављу, Закона о социјалној заштити и Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом и пратећих подзаконских прописа.

Без обзира на значајан напредак од усвајања претходне Стратегије развоја заштите менталног здравља 2007. године и даље су актуелне неке од тадашњих констатација које захтевају свеобухватне, квалитативне мере јавне политике, па је неопходно да се развију и спроведу свеобухватни системи заштите менталног здравља који су засновани на доказима, који су делотворни, прихватљиви и одрживи.

III. ОБЈАШЊЕЊЕ ОСНОВНИХ И ПОЈЕДИНАЧНИХ РЕШЕЊА

Особе с менталним поремећајима имају значајно вишу учесталост инвалидитета и морталитета и повећани ризик од превремене смрти у односу на општу популацију и то због непрепознатих и занемарених соматских проблема (онколошки, кардиоваскуларни, метаболички и др. поремећаји) и суицида. Због тога је важно организовати обједињене службе за заштиту здравља, а многи фактори ризика за обољевања су заједнички менталним и соматским поремећајима – нпр. сиромаштво, злоупотреба алкохола и стрес.

Ментални поремећаји представљају велики јавно-здравствени проблем и у свету и у нашој земљи због: релативно велике преваленције са тенденцијом пораста због јављања првих симптома болести у све ранијем животном добу; хроничног тока, због чега је нарушен квалитет живота оболелих особа (последича израженог субјективног осећаја патње), породица оболелих и целокупног друштва; великих економских трошкова по друштво - директно (услед скупог болничког лечења) и индиректно (због велике стопе незапослености и великог степена инвалидитета, те смањене радне способности); израженог морбититета и морталитета од соматских болести (нарочито кардиоваскуларних обољења, респираторних болести и болести узрокованих инфективним агенсима).

Превенција менталних поремећаја и унапређење менталног здравља у оквиру националне политике и легислативе од кључног је значаја за локалну заједницу и државу, ради чега је неопходно обезбедити међуресорну сарадњу Министарства здравља са Министарством правде, Министарством унутрашњих послова, Министарством финансија, Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, Министарством просвете, науке и технолошког развоја, Министарством омладине и спорта, као и сарадњу са јединицама територијалне аутономије и јединицама локалне самоуправе, удружењима корисника и њиховим породицама, средствима јавног информисања и друштвеним мрежама.

Ментално здравље представља национални капитал и као такво мора бити унапређивано заједничким напорима целокупне заједнице и свих заинтересованих, укључујући и пацијенте (кориснике), њихова удружења и породичне групе.

Визија Стратегије је реформа заштите менталног здравља, која укључује примену ефикасних и свеобухватних метода на нивоу опште популације, на нивоу здравствене службе и на нивоу едукативних и академских центара.

Реформа у области менталног здравља је неопходна пре свега због промене стручне доктрине и увођења нових психофармака који значајно утичу на начин и динамику лечења и квалитет живота ментално оболелих лица, а представља цивилизацијски искорак примерен савременом добу, који захтева недвосмислено поштовање људских права и промену парадигме у лечењу менталних поремећаја. Реформисању се мора приступити радикалније, уз уважавање особености система на коме је концепт базиран, уз ослањање на постојећи систем здравствене заштите, а у складу са међународним искуствима и стандардима.

Реформа треба да промовише службе у заједници које нису дискриминишуће, које су лако доступне и чији рад (превентивни и терапијски) је заснован на доказима и вредностима. Конвенционални приступ заснован на лечењу болести треба да буде проширен на свеобухватни, мултидимензионални

приступ менталном здрављу и менталним поремећајима.

Реформа треба да буде подржана променама у законодавном оквиру и пракси, јер процес деинституционализације постојећег система заштите особа са менталним сметњама треба посматрати као јединствен, који ће укључити све сегменте заједнице и који ће пратити реалне потребе особа са менталним поремећајима..

Деинституционализација је процес који је започео пре више од 40 година, развијао се полако и није се дефинитивно завршио у свим земљама које су тај процес започеле и управо стога је и даље један од приоритетних циљева на нивоу Европске уније. Деинституционализација не подразумева само смањење броја психијатријских постеља – дехоспитализацију, већ развијање мреже планираног и координисаног алтернативног збрињавања у заједници, координацијом између здравствених и социјалних установа, локалне заједнице, удружења породица и пацијената.

Вредности и принципи на којима се заснива Стратегија су:

- у заштити менталног здравља - службе менталног здравља треба да пруже савремену, свеобухватну превенцију, лечење и рехабилитацију, што подразумева био-психо-социјални приступ и треба да се одвија у заједници, односно у средини у којој та особа живи;

- превенција менталних поремећаја и поремећаја понашања и унапређење менталног здравља - примарна (универзална, селективна и индикована), секундарна и терцијарна превенција треба да буду најважнији део система заштите менталног здравља, који се спроводи активностима у оквиру различитих јавних сектора (здравствене заштите, просвете, правосуђа, социјалне заштите и сл.), како би особе са менталним поремећајима, развојем личних вештина и отпорности, стварањем подржавајуће околине и оснаживањем људи и заједнице, могле повећати контролу над сопственим животом;

- квалитет служби – системским процедурама побољшати и осигурати комуникацију и проток информација између различитих установа за заштиту менталног здравља, побољшати квалитет служби и систематски прикупљати и анализирати податке о пацијентима (корисницима), кроз информациони систем за регистрацију, праћење и евалуацију, те спроводити континуирану едукацију стручњака за ментално здравље;

- доступност и једнакост - службе за ментално здравље треба да буду лако доступне и организоване на начин да покрију сва географска подручја, према потребама становништва, отворене за све особе којима је потребна помоћ, без обзира на пол, етничку припадност, расу, религију, узраст, образовни ниво и социјални статус;

- заштита људских права - људска права свих пацијената треба да буду заштићена на свим нивоима унутар система заштите менталног здравља;

- здравствена заштита у заједници и учешће у заједници – организовати службе за заштиту менталног здравља (превенцију, дијагностику, лечење, рехабилитацију и унапређење здравља) на нивоу заједнице у којој особе са менталним поремећајима живе, са приоритетним оснивањем центара за заштиту менталног здравља у заједници, а корисници (особе са проблемима у области менталног здравља), удружења корисника (пацијената) и породичне групе,

треба да буду укључени у процес планирања, организације и надгледања заштите менталног здравља;

- брига за вулнерабилне групе - приоритет у процесу планирања и организацији служби, а унутар служби за ментално здравље развијати и процедуре за идентификацију, бригу и лечење злостављане и занемариване деце, адолесцената и одраслих лица;

- ментално здравље је неодвојиво од општег здравља - током процеса планирања, организације и финансирања ментално здравље не сме ни на који начин бити одвојено од општег здравља и система здравствене заштите;

- подршка укључивању релевантних установа и ресурса - подстаћи партнерство за ментално здравље и сарадњу са образовним и правним системом, системом социјалне заштите и невладиним организацијама подстаћи на свим нивоима;

- дестигматизација - постојеће предрасуде и стигму (обележавање, искључивање, дискриминација) ублажити кроз кампање против стигматизације, које ће организовати и водити не само стручњаци за ментално здравље већ и корисници психијатријских услуга и све релевантне организације (школе, медији и цивилни сектор).

На основу визије, вредности и принципа, Стратегија има следеће циљеве:

- побољшање здравља - примарна превенција, скрининг, правовремена дијагностика и третман (секундарна превенција), као и интегративно лечење засновано на доказима, усмерено ка опоравку и спречавању компликација (терцијарна превенција) треба да буду најважнији кораци у побољшању општег здравственог стања популације;

- заштита права лица са менталним сметњама – законодавним променама побољшати механизме за заштиту права лица са менталним поремећајима, у процес планирања, организације и надзора над установама за збрињавање лица са менталним поремећајима, укључити кориснике (пацијенте), удружења корисника и породичних група, дакле, оснаживати удружења корисника и њихових породица;

- финансијска заштита – учинити доступним све савремене психофармаке (позитивна листа) и учинити равноправним приватни и јавни здравствени сектор у погледу новчане надокнаде за трошкове лечења менталних поремећаја.

Након анализиране снаге и слабости постојећег система заштите менталног здравља, као и констатованих могућих разлога за угроженост спровођења Стратегије, као приоритена подручја деловања су идентификовани:

- законодавни оквир и људска права,
- организација служби,
- превенција менталних поремећаја и унапређење менталног здравља,
- људски ресурси, едукација и истраживање,
- побољшање квалитета (осигурање квалитета),
- информациони системи,
- међусекторска сарадња (партнерство за ментално здравље),
- заступање и јавно заговарање,
- управљачки и контролни механизми.

Акционим планом за спровођење Стратегије одређене су активности које је потребно предузети; реализација активности спроводиће се према приоритетима и доступности извора финансирања и пратити преко датих кључних индикатора у одређеном временском оквиру, након израђене студије изводљивости.

IV. ФИНАНСИЈСКА СРЕДСТВА ЗА СПРОВОЂЕЊЕ СТРАТЕГИЈЕ

Мере садржане у Акционом плану за спровођење ове стратегије финансираће се из буџета Републике Србије, донаторских средстава, пре свега кроз ИРА, из средстава билатералних донатора, као и међународних финансијских институција, у складу са буџетским ограничењима.